

*Didžiajam ir šlovingajam
Žofrua Sent Ilerui,
reikšdamas susižavėjimą jo
veikalais ir genijumi, —*

O. de Balzakas

Ponia Vokė, mergautine pavarde De Konflan, apyšenė moteris, jau keturiasdešimt metų Paryžiuje laiko miestiečių pensoną Nev Sent Ženevjevės gatvėje, tarp Lotynų kvartalo^{1*} ir Sen Marso priemiesčio². Į pensoną, žmonių vadinamą Vokė namais, priimami gyventi vyrai ir moterys, jaunuoliai ir seniai, ir vis dėlto dar niekad piktos kalbos nepuolė šios garbingos įstaigos papročių. Bet jau trisdešimt metų jame nebuvo pasirodžiusi nė viena jauna mergina, ir jei kada čia apsigyvendavo koks jaunuolis, tai tik dėl to, kad tėvai įstengdavo jam teikti vien menką pašalpą. Tačiau 1819 metais, prasidedant šiai dramai, tenai buvo viena neturtinga jauna mergina. Nors ir kaip žodis „drama“ yra nuvalkiotas netikusios, netaisyklingos vartosenos, didžiai išplitusios šiais sielvartingosios literatūros laikais, jį būtinai reikia čia pavartoti: ne todėl, kad ši istorija būtų tikrąja žodžio prasme dramatiška, bet kad, baigus ją skaityti, galbūt nuriedės viena kita ašara *intra muros et extra*^{**}. Bet ar ji bus suprantama kitur, ne Paryžiuje? Galima abejoti. Šios istorijos savotiškumai su daugybe vietinių smulkmenų ir atspalvių gali būti tinkamai įvertinti vien tarp Monmartro³ kalvų ir Monružo⁴ aukštu-

* Paaikškinimai knygos pabaigoje.

** Mieste ir už jo ribų (*lot.*).

mų, tame garsiame slėnyje, kur glaiastas, rodos, tuoj nukris žemyn ir kur gatvių grioveluose juoduoja dumbblas; slėnyje, kupiname tikrų skausmų ir dažnai netikrų džiaugsmų, ir taip baisiai nerimastingame, jog tik kažin kokios nepaprastybės gali čia padaryti bent kiek ilgiau trunkantį įspūdį. Tačiau sutinki ir čia kartais tokių skausmų, kurie, sutelkę savyje ydas ir dorybes, tampa didingi ir iškilnūs. Į juos pažvelgus, egoizmas, savinauda aptyla ir virsta užuojauta. Bet įspūdis, kurį čia patiri, yra kaip sultingas vaisius, ūmai prarytas. Jei civilizacijos triumfalinis vežimas, panašus į Džagernato⁵ stabo vežimą, valandėlę turi sugaišti kelyje, užvažiavęs ant sunkiau sugniuždomos širdies, kiuri neleidžia ratui suktis, tai jis bematant ją sutraiško ir tęsia toliau savo pergalingą žygį. Taip padarysite ir jūs, kurie laikote šią knygą savo baltose rankose, jūs, kurie sėdate į minkštus krėslus, sakydami: „Galbūt ji man pramogą suteiks.“ Perskaite apie slaptąsias tėvo Gorijo nelaimes, jūs skaniai pietausite, dėl savo neįautrumo priekaištaudami autoriui, laikydami jį nenuosaikiu, kaltindami polinkiu į poeziją. Tad žinokite: ši drama nėra nei prasimanymas, nei romanas. *All is true**, ji yra tokia tikra, jog kiekvienas gali atpažinti jos pradmenis savyje, galbūt savo paties širdyje.

Namai, kuriuose įsikūręs miestiečių pensionas, priklauso poniai Vokė. Jie yra Nev Sent Ženevjevovos gatvės gale, toje vietoje, kur žemės paviršius leidžiasi į Arbaletovos gatvę tokiu

* Viskas tiesa (*angl.*).

staigiu ir stačiu skardžiu, jog arkliais čia retai kas tevažiuoja tiek prieš kalną, tiek į pakalnę. Ši aplinkybė teikia palankias sąlygas tylai, viešpataujančiai tose gatvėse, įsispraudusiose tarp Val de Graso⁶ ir Panteono⁷ kupolų, dviejų didingų pastatų, kurie keičia atmosferos savybes, skleisdami gelsvus atspalvius, temdydami viską rūšciais savo bokštų atšėšeliais. Ten gatvių grindinys sausas, grioveluose nėra nei dumblo, nei vandens, pamūriais želia žolė. Ir nerūpestingiausią žmogų čia pagauna liūdesys, kaip ir visus praeivius, vežimo bildesys čia jau svarbus įvykis, namai čia niūrūs, mūrai primena kalėjimą. Užklydęs paryžietis ten išvysta vien miestiečių pensionus arba įstaigas, vargą arba nuobodulį, merdinčią senatvę ir dirbti pasmerktą džiūgaujantią jaunystę. Nėra Paryžiaus dalies, kuri būtų kraupesnė ir, pasakytume, nežinomesnė. Ypač Nev Sent Ženevjevos gatvė yra tarsi žalvario rėmai, vieninteliai tinkami šiam pasakojimui, kurio skaitytojui deramai nuteikti niekuomet nebus per daug nei tamsių spalvų, nei slogių minčių; taip žingsnis po žingsnio merkiasi dienos šviesa ir šiurkštėja pratisas vadovo balsas, kai keliauninkas žengia gilyn į katakombas⁸. Koks tikslus palyginimas! Kas nuspręs, ką baisiau matyti: ar išsekusias širdis, ar tuščias kaukoles?

Pensiono namai stovi fasadu į sodelį, o galu — į Nev Sent Ženevjevos gatvę, iš kurios matote jų skersinį pjūvį. Išilgai fasado, tarp namų ir sodelio, — sieksnio platumo grindinys su griovelium, už jo — smėliu pabarstyta alėja, o jos pakraščiais — jeronimai, oleandrai ir granatmedžiai dideliuo-

se baltuose ir mėlynuose fajanso vazonuose. Į tą alėją veda varteliai, viršum kurių yra iškaba su užrašu: VOKĖ NAMAI, o po juo: MIESTIEČIŲ PENSIONAS ABIEM LYTIMS IR KITIEMS. Dieną pro grotinius vartelius, prie kurių kabo trankus skambalas, grįsto keliuko gale, ant mūro priešais gatvę, matyti skliautas, pieštas vieno šio kvartalo dailininko, — žalio marmuro imitacija. Šio piešinio tariamame įdubime stovi statula, vaizduojanti Amūrą. Stebėdami nusilupinėjusius dažus, simbolių mėgėjai joje būtų galėję įžiūrėti simbolių paryžietiškos meilės, kuri gydoma vos už kelių žingsnių nuo šios vietos. Pusiau išdilęs įrašas papėdėje primena tuos laikus, kuriais atsirado ši puošmena, bylojanti apie entuziastinę Voltero sutikimą Paryžiuje 1777 m.

*Godoki ji, žmogau brangus, —
Jis mokytojas buvo tau ir bus.*⁹

Kai ateina vakaras, grotiniai varteliai pakeičiami aklinais. Sodelis, platumo sulig fasado ilgiu, glūdi tarp tvoros nuo gatvės ir gretimo namo sienos, kurią ištisai dengia vijoklių skraistė, traukianti praeivių akis neįprastu Paryžiuje vaizdingumu. Išilgai šių mūrų išsirikiavusios eilės vaismedžių ir vynuogių, kurių nupiepę ir apdulkęję vaisiai yra kasmečių ponios Vokė būgštavimų, nuolatinų pasikalbėjimų su savo gyventojais objektas. Pagal vieną ir kitą mūrą eina siaura alėja, vedanti į liepų paunksnį. Ponia Vokė, nors jos mergautinė pavardė De Konflan, žodį „liepa“ užsispyrusi

taria tarmiškai, visai nekreipdama dėmesio į savo gyventojų gramatines pastabas. Tarp dviejų šoninių alėjų yra ketvirtainė artišokų lysvė, iš šalių juosiamą į kuodelius panašių vaismedžių, o pakraščiais apsodinta rūgštynėmis, salotomis ir petražolėmis. Liepų paunksnyje yra įkastas žemėn apvalus žaliai dažytas stalas su kėdėmis aplinkui. Kaitriomis vidurvasario dienomis, kai būna taip karšta, jog kiaušinį galima išperinti, pensiono gyventojai, kuriems kišenė leidžia išgerti kavos, ateina čia ja pasimėgauti. Fasadas, keturių aukštų, su mansardomis, išmūrytas iš smiltainio ir nudažytas ta geltona spalva, kuri bjauroja beveik visus Paryžiaus namus. Kiekviename namo aukšte yra po penkis langus mažais stiklais, su užuolaidomis, taip nevienodai sukabintomis, kad visos jų linijos tarpusavy pjaunasi. Namo gale — po du langus, kurie apatiniame aukšte papuošti geležinėmis pynutėmis. Kitapus namo yra kiemas kokių dvidešimties pėdų platumo, kuriame gražiai sugyvena kiaulės, vištos ir triušiai ir kurio gilumoje riogso pastogė malkoms sukrauti. Tarp jos ir virtuvės lango — maisto sandėliukas, po kuriuo grioveliu teka virtuvės pamazgos. Iš šio kiemo į Nev Sent Ženevjevos gatvę yra siauros durys, pro kurias virėja meta visokias namų šiukšles, gausiai nuliedama tas atmatas vandeniui, kad nekiltų ligos.

Pirmame namų aukšte, skirtame pensionui, yra salonas su dviem langais į gatvę, į kurią einama pro stiklines duris. Šalia jo valgomasis, nuo virtuvės atskirtas prieangiu, kuriame yra laiptai, mediniai, lentelėmis iškloti, dažyti ir nudilę.

Kas gali teikti liūdnesnį vaizdą, kaip šis salonas, apstatytas foteliais ir kėdėmis su ašutiniais apmušalais, išmargintais dulsvais ir blizgiais dryžiais. Viduryje stovi apskritas stalas marmuriniu viršum, papuoštas dabar jau visur matomu balto porceliano padėklu su pusiau išdilusiom auksinėm gijom. Šio kambario grindys — paprastų lentų, o sienos ligi krūtinės iškaltos plokštėmis. Aukščiau jos išlipintos blizgiais apmušalais, vaizduojančiais svarbesniašias „Telemacho“ scenas¹⁰, kurių klasikiniai personažai spalvoti. Paveikslas tarp virbuotų langų pensiono gyventojams rodo puotą, kurią Kalipsė iškėlė Odisejo sūnui. Jau keturiasdešimt metų ši scena kelia juokus jaukesniesiems pensiono gyventojams, kurie jaučiasi pranašesni, kai niekina pietus, kuriuos valgyti juos pasmerkė skurdas. Akmeninis židiny, kurio visuomet švarus ugniakuras rodo, kad ugnis čia užkuriama tik ypatingomis progomis, yra papuoštas dviem vazomis, pilnomis dirbtinių gėlių, jau išblukusių ir apdulkėjusių, o tarp jų stovi klaikaus skonio laikrodis iš melsvo marmuro.

Šis salonas turi savotišką kvapą, kuriam kalboje trūksta vardo ir kurį reikėtų pavadinti *pensiono kvapu*. Salonas smirdi puvėsiais, plėkais, gyžalais, jis dvelkia šalčiu, drėgme, kuri smelkiasi į drabužius, jis atsiduoda kambariu, kuriame ką tik pietauta; jis trenkia šeimynine, viraline, prieglauda. Gal būtų galima tą dvoką aprašyti, jei surastume būdą nusakyti toms šleikščioms sudedamosioms dalelėms, kurias čia skleidžia pensiono gyventojų — jaunų ar senų — kvapas, ir kiekvieno savotiškas. Ir vis dėlto, nors šis kambarys taip baisiai atgra-

sus, jis atrodytų dailus ir kvapnus kaip buduaras, jei palygintumėt jį su gretimu valgomuoju.

Valgomasis, visas iškaltas plokštėmis, kitados buvo išdažytas jau dabar nebesuvokiama spalva, kuri sudaro toną nešvarumų klodams, išsiraizgiusiems keistomis figūromis. Pasieniais — gličios indaujos, kuriose sustatytos pajuodavusios ropinės nudaužytais kaklais, metaliniai servetėlių žiedai, rietuvės Turnė darbo storų porceliano lėkščių su mėlynais krašteliais. Viename kampe stovi spintelė su numeruotomis lentynėlėmis, kuriose kiekvienas valgytojas pasideda dėmėtas arba vynu sulaistytas servetėles. Čia galima pamatyti senų baldų, niekaip nesulaužomų, iš visur jau išmestų, bet surinktų šioje vietoje, kaip kad surenkamos civilizacijos atmatos nepagydomųjų ligoninėje. Čia jūs pamatysite ir barometrą su kapucinu, kuris pasirodo, kai lyja, ir valgyti atgrasančių šlykščiausių graviūrų, aptaisytų juodmedžio rėmais su pauksintais ruoželiais, ir sieninį laikrodį, dengtą vėžlio kiautu su vario inkrustacijomis, ir žalią krosnį, ir Argano lempas¹¹, kuriose dulkės sumišę su alyva, ir ilgą stalą, užtiestą klijuote, tokia nešvaria, jog išdaigininkas svečias gaili joje pirštu kaip stiliumi įrašyti savo pavardę; ir aplamdytas kėdes, ir pasigailėjimo vertas plaušines kojašluostes, kurios visur mėtosi ir niekad nedingsta, ir prastučius skylėtus šildytuvus išklibusiais vyriais ir suanglėjusiomis rankenėlėmis. Jei norėtume aprašyti, kokie seni, sueižėję, supuvę, išklėrę, sutrūniję, aplūžę, suluošę, išklibę buvo šie baldai, per daug ištęstume šį pasakojimą, ir žmonės, pratę skubėti, to nedovanotų. Raudo-

nos grindys gruoblėtos nuo amžino trypimo ir perdažymo. Trumpai tariant, čia karaliauja skurdas be jokios poezijos, skurdas šykštus, sutelktas, nuskaręs. Jei čia dar nėra purvo, tai jau yra dėmių: jei dar nėra skylių, nei skarmalų, tai netrukus viskas virs trūnėsiais.

Šis kambarys suspindi visu šarvo grožiu apie septintą valandą ryto, kai ponios Vokė katinas įžengia pirma jos į vidų, šoka ant indaujos, uosto pieną, supilstytą bent keliuose dubenėliuose, uždangstytuose lėkštėmis, ir pradeda savo rytinį *murku murku*. Tuoju pasirodo našlė su tiulio kyku, iš po kurio kyšo blogai sutvarkytų dirbtinių plaukų sruoga; eidama ji velka nukraipytas šliures. Jos pasenęs, aptukęs veidas su styrančia lyg papūgos snapas nosimi, jos mažos, putlios rankos, įmitęs it bažnyčios žiurkės kūnas, pernelyg pilna, liulanti krūtinė — visa tai labai pritinka prie šito kambario, kuriame iš sienų sunkiasi vargas, kuriame glūdi išnaudojimas ir kurio šiltai pašvinkusiu oru ponia Vokė alsuoja be jokio pasibjaurėjimo. Jos veidas šaltas it pirmoji rudens šalna, jos apsiraukšlėjusios akys su daugybe išraiškos niuansų — nuo šokėjos prisiverstinio šypsnioligi palūkininko gražaus susiraukimo, pagaliau visa jos esybė puikiai apibūdina jos pensioną, lygiai kaip pensionas išreiškia jos esybę. Nėra kalėjimo be prižiūrėtojo, nė įsivaizduoti negalima vieno be antro. Šios moterėlės blykšvas tuklumas yra šio gyvenimo padarinys, kaip kad šiltinė yra ligoninės tvaiko išdava. Jos megztas vilnonis apatinis, kyšas iš po sijono, kuris persiūtas iš seno palaidinio ir kuriam vata lenda lauk pro išdružusios medžiagos kiaurymes, aki-

vaizdžiai atspindi saloną, valgomąjį, sodelį, leidžia spėti apie virtuvę ir pensiono gyventojus. Kokia ponja Vokė čia, pensiono vaizdas pilnas. Būdama apie penkiasdešimties metų, ponja Vokė panaši į visas *moteris, iškentėjusias daug nelaimių*. Jos žvilgsnis stiklinis, išraiška nekalta kaip tarpininkės, kuri gali pasišiaušti, kad tik jai brangiau užmokėtų, o šiaip įmanytų viską padaryti savo būviui pagerinti — net išduoti Žoržą¹² ar Pišgriu, jei tik Žoržą ar Pišgriu dar būtų galima išduoti. Betgi jinai *iš esmės gera moteris*, sako pensiono gyventojai, kurie laiko ją neturtinga, girdėdami, kaip ji vaitoja ir kosti, lygiai kaip ir jie. Kas yra buvęs ponas Vokė? Ji niekad nekalbėdavo apie velionį. Kokiu būdu jis prarado savo turtą? „Nelaimės prispaudė“, — sakydavo ji. Jis blogas buvęs jai, nieko daugiau nepalikęs, kaip tik akis verkti, šitą namą gyventi ir teisę nieko neužjausti, kadangi, sakydavo, ji pati iškentėjusi visa, kas tik gyvenime galima iškentėti. Išgirdusi savo poniją trypinėjant, storulė Silvija, virėja, skubėdavo paduoti pusryčius pensiono gyventojams.

Valgytojai pašaliečiai paprastai ateidavo tik pietų, kurie atsieidavo trisdešimt frankų mėnesiui. Tuo metu, kai prasi-deda ši istorija, nuolatinį pensiono gyventojų buvo septynetas. Antrame aukšte buvo du geriausi viso namo butai. Ponja Vokė gyveno prastesniajame, o antrajame buvo įsikūrusi ponja Kutiur, Prancūzijos Respublikos komisaro išdininko našlė. Su ja kartu gyveno visai jauna mergaitė, vardu Viktorina Tajfer, kuriai ponja Kutiur atstojo motiną. Abi šios moterys už išlaikymą mokėjo ligi aštuoniolikos šimtų frankų per

metus. Dviejuose trečio aukšto butuose gyveno: viename seniukas, pavarde Puarè, kitame kokių keturių dešimčių metų vyriškis, kuris dėvėjo juodą peruką, dažėsi žandenas, sakėsi kitados buvęs pirklys ir vadinosi ponu Votrenu. Ketvirtame aukšte buvo keturi kambariai, kurių du nuomojo: vieną sena pana, pavarde Mišono, antrą — buvęs vermišelių, makaronų ir krakmolo fabrikantas, kuris leido save vadinti tėvu Gorijo. Kiti du kambariai buvo skirti praskrendantiems paukščiams, tai yra tiems neturtingiems studentams, kurie kaip tėvas Gorijo ir panelė Mišono neįstengdavo už maistą ir kambarį mokėti daugiau kaip keturiasdešimt penkis frankus per mėnesį, nors ponia Vokė jų nemėgo ir priimdavo tik tada, kai geresnių negaudavo: jie suvalgo per daug duonos. Tuo metu vienas iš tų kambarių priklausė jaunam vyrui, atvažiavusiam į Paryžių iš Angulemo studijuoti teisės, kurio gausi šeima turėdavo itin susispausti, kad galėtų jam siųsti po dvylika šimtų frankų per metus. Eugenijus de Rastinjakas — taip jis vadinosi — buvo vienas tų jaunuolių, kurie, vargo verčiami dirbti, iš mažens supranta, kiek daug iš jų laukia tėvai, ir kurie ruošia sau gražią ateitį, jau skaičiuodami, kiek galės pasiekti savo studijomis, ir iš anksto derindami jas su būsimais visuomeniniais sąjūdžiais, kad galėtų jais pirmieji pasinaudoti. Jei ne retas jaunuolio pastabumas ir miklumumas, kuriuo jis įsigavo į Paryžiaus salonus, tai ši apysaka nebūtų nuspalvinta tais tikrovės tonais, už kuriuos ji pirmiausia turės būti dėkinga jo įžvalgumui ir jo aistringam troškimui įsismelkti į vieno

šurpauš likimo paslaptis, kurias rūpestingai dangstė tiek to likimo kūrėjai, tiek jo auka.

Virš ketvirto aukšto buvo pastogė baltiniams džiauti ir dvi mansardos, kur miegodavo samdinys berniokas, vardu Kristofas, ir storoji virėja Silvija. Be septynių minėtų pensiono gyventojų, ponia Vokė kasmet turėdavo kokius aštuonis teisės ar medicinos studentus ir dar du tris nuolatinis valgytojus, tame pat kvartale gyvenančius, kurie ateidavo tik pietauti. Pietų metu valgomajame susėsdavo aštuoniolika žmonių, o galėjo tilpti dvidešimt, bet iš ryto ten būdavo tik septyni gyventojai, kurių draugė, kai pusryčiaudavo, atrodydavo tartum viena šeimyna. Visi jie sueidavo tik šliurėmis apsiavę, nesivaržydami dalydavosi pastabomis apie ateinančių valgytojų apdarą bei elgesį ir apie vakar vakaro įvykius, atvirai šnekėdamiesi kaip bičiuliai. Šis septynetas buvo ponios Vokė vaikai lepūnėliai, kuriems ji astronomiškai tiksliai atsverdavo savo dėmesį ir rūpinimąsi pagal tai, kiek kuris mokėdavo už išlaikymą. Toks žmogaus vertės supratimas buvo taikomas visoms šioms atsitiktinai susibūrusioms būtybėms. Abu trečio aukšto gyventojai mokėjo tik septyniasdešimt du frankus per mėnesį. Toks pigumas, įmanomas vien Sen Marso priemiestyje, tarp Burbo¹³ ir Salpetrijero, — tik ponia Kutur čia buvo išimtis, — bylojo, kad šiuos pensiono gyventojus turi slėgti labiau ar mažiau regimas skurdas. Jų nudružęs apdaras atrodė toks pat skurdus kaip ir namo vidus. Vyrai nešiojo nebepermanomos spalvos švarkus, batus, kokie pasiturinčiųjų kvartaluose paprastai metami lauk, išsitrynusius baltinius —

žodžiu, drabužius, kurie vos vos besilaikė. Moterų suknelės išėjusios iš mados, dažytos, mezginiai suadyti, pirštinės nuo dėvėjimo nusiblizginusios, apykaklaitės parudusios, skarelės apibrizgusios. Nors ir taip prastai apsirengę, jie patys beveik visi buvo tvirto kūno sudėjimo, gerai atlaikę gyvenimo audras, jų veidai šalti, rūstūs, nublukę kaip tie, kuriuos mato me senose monetose. Suvytusios burnos ginkluotos godžiais dantimis. Galėjai nujausti, jog tie gyventojai yra tiesioginiai buvusių ar dar tebevykstančių dramų dalyviai; ne tų dramų, kurios vaidinamos rampų šviesoje, tarp nutapytų drobių, bet dramų gyvų ir nebylių, dramų šaltų, tvilkinančių širdį ir niekuomet nesibaigiančių.

Senoji panelė Mišono savo pavargusioms akims pridengti ant misinginės vielelės nešiodavo nešvarų žalios tafotos priekaktį, kuris galėjo išgąsdinti net patį gailestingumo angelą. Jos skara su retais, išsipašiusiais kutais atrodė padžiauta ant griaučių — tiek jos kūnas buvo išsekęs. Kokios rūgštys galėjo išėsti tos būtybės moteriškas formas? Jos, matyt, būta gražaus veido ir dailaus sudėjimo. Ar čia kaltas ištvirkimas, didelis sielvartas, godulys? Gal ji karštai mylėjusi? Ar ji yra prekiavusi tualetu reikmenimis, ar buvusi paprasta kurtizanė? Gal senatve, kurios baidėsi praeiviai, ji mokėjo už audringos jaunystės pasisekimus ir malonumus, kurie tada griūte ant jos griuvo? Nuo bespalvio žvilgsnio imdavo šiurpas, visa jos sulinkusi figūra tarytum grasino. Jos spiegiantis balsas buvo lyg žiogo čirškimas krūmynuose žiemai artėjant. Ji sakydavo slaugiusi vieną seną, pūslės uždegimu sergantį

poną, kuriuo vaikai nesirūpinę, manydami, kad jis nebeturįs pinigų. Tas senis testamentu jai paskyręs po tūkstantį frankų metinės rentos ligi gyvos galvos, o jo įpėdiniai šį palikimą nuolat ginčiją ir visaip ją šmeižią. Aistrų audros sudarkytame jos veide dar buvo šiokių tokių skaistumo ir dailumo pėdsakų, iš kurių galėjai numanyti, kad kūnas dar išsaugojo kiek grožio likučių.

Ponas Puarė buvo savotiškas automatas. Žmonės, pamatę jį slenkantį lyg pilką šešėlį kuria Botanikos sodo alėja, užsidėjusį seną, suplotą kepurę, vos nulaikantį rankoje lazda su pageltonijusio dramblio kaulo bumbulu, vilkintį išblukusiu švarku su besiplaikstančiais skvernais, vos dengiančiais bemaž dykas kelnes, mėlynomis kojinėmis aptemptomis kojomis, kurios virpėjo it girtam, su nešvaria balta liemenė ir storo suglamžyto muslino žabo, prastai suderintu su kaklaraiščiu, užnertu ant kalakuto kaklo, — daugelis klausdavo save, ar tas kiniškas šešėlis iš tikrųjų priklauso drąsiai Jafeto¹⁴ sūnų rasei, sklندانčiai po Italų bulvarą. Koks darbas galėjo jį taip sukūprinti? Kokia aistra paženklino jo gumbuotą veidą, kuris ir karikatūroje atrodytų kaip tikrovės iškraipymas? Kuo jis yra buvęs? Gal tarnavo teisingumo ministerijoje, tame skyriuje, kur budeliai siunčia sąskaitas už juodas marškas tėvažudžiams, už pjuvenas pintinėms ir virveles giljotinos peiliams? O gal jis yra buvęs skerdyklos priėmėju arba sanitarijos inspektoriaus padėjėju? Šiaip ar taip, šis žmogus atrodė esąs vienas iš asilų didžiajame mūsų visuomenės malūne, vienas iš tų Paryžiaus Ratonų, kurie nė

pažinti nepažįsta savo Bertranų¹⁵, lyg ir kokis kuolas, apie kurį sukasi viešoji nedalia arba viešoji niekšybė; pagaliau — vienas iš tų žmonių, apie kuriuos sakoma: „O vis dėlto reikia ir tokių!“ Gražiajam Paryžiui nerūpi šio fizinių ar moralinių skausmų nublyškinti veidai. Bet Paryžius yra tikras vandenynas. Meskite į jį svambalą — jūs niekuomet neišmatuosite jo gylio. Išlandykite jį, aprašykite jį; kad ir kaip kruopščiai jūs jį išlandysite ir aprašysite, kad ir kiek būtų uolių šios jūros tyrinėtojų, vis tiek čia dar pasitaikys neužseitų vietų, nežinomų landynių, gėlių, perlų, pabaisų, negirdėtų neregėtų daiktų, kurių nebuvo užtikę literatūriniai narūnai. Vokė namai buvo viena iš tokių įdomių pabaisų.

Du asmenys griežtai skyrėsi nuo visų kitų pensiono gyventojų ir ateinančių valgytojų. Nors Viktorina Tajfer buvo ligūstai išblyškusi kaip tos jaunos mergaitės, kurios serga mažakraujyste, ir nuolatinio liūdesiu, nedrąsa, skurdžia ir trapia savo išvaizda visiškai tiko prie bendro skausmo, sudarančio šio paveikslo foną, betgi jos veidas buvo nesenas, o judesiai ir balsas gyvi. Ši jauna nelaiminga būtybė buvo kaip medelis pageltusiais lapais, ką tik pasodintas netinkamoje dirvoje. Rusvas veidas, geltoni, kiek rausvi plaukai, per daug lieknas liemuo teikė jai grakštumo, kurio šiuolaikiniai poetai randa viduramžių statulose. Jos tamsiai pilkos akys švytėjo švelnumu ir krikščionišku nuolankumu. Po jos prastu, nebrangiu apdaru ryškėjo jaunos formos. Palyginti su visa aplinka, ji buvo graži. Jausdamasi laiminga, Viktorina būtų atrodžiusi tiesiog žavi, nes laimė yra moterų poezija,

lygiai kaip drabužiai yra jų gražna. Jei puotos džiaugsmas būtų nušvietęs jos blyškų veidelį, jei ištaigaus gyvenimo malonumai būtų pripildę, nurausvinę tuos jau kiek įdubusius skruostus, jei meilė būtų uždegusi jos liūdnas akis, Viktorina būtų galėjusi varžytis su pačiomis gražiausiomis mergaitėmis. Jai trūko kaip tik to, kas antrąkart sutveria moterį, — gražių drabužių ir meilės laiškelių. Jos istorijos apščiai užtektų visai knygai. Tėvas tarėsi turįs pagrindo nepripažinti jos savo dukteria, atsisakė ją laikyti pas save, duodavo jai tik šešis šimtus frankų metams ir taip sutvarkė savo turtą, kad galėtų viską palikti savo sūnui. Ponia Kutiur, tolima Viktorinos motinos giminaitė, pas kurią toji nusikraustė numirti iš didžiausio sielvarto, pasiėmė globoti našlaitę kaip tikrą savo vaiką. Deja, Respublikos komisaro išdininko našlė neturėjo nieko daugiau, kaip tik savąją našlės dalį ir pensiją; vieną gražią dieną ji galėjo palikti tą vargšę mergaitę be patirties ir be jokių išteklių likimo valiai. Norėdama išauklėti mergaitę pamaldžią ir taip parengti įvairiems netikėtumams, geroji moteris kiekvieną sekmadienį vesdavosi ją į bažnyčią, o kas dvi savaites išpažinties. Ji elgėsi teisingai. Religiniai jausmai turėjo užtikrinti ateitį tam atstumtam kūdikiui, mylinčiam savo tėvą ir kiekvienais metais einančiam pas jį su savo motinos atsiprašymu, bet kiekvienais metais atsidaužiančiam į negailestingai užrakintas gimtųjų namų duris. O brolis, vienintelis tarpininkas tarp jos ir tėvo, nė karto per ketverius metus nebuvo atėjęs jos aplankyti ir nedavė jokios paramos. Ji maldavo Dievą, kad atvertų akis tėvui, suminkštintų šir-

dį broliui, meldėsi už abu, nekaltindama jų. Ponia Kutiur ir ponia Vokė nerasdavo tinkamų žodžių keiksmų žodyne šitokiam barbariškam elgesiui nusakyti. Kai jiedvi plūsdavo begėdį milijonierių, Viktorina joms kalbėdavo meilius žodžius, panašius į sužeisto balandžio burkavimą, kurio net sopulingumas byloja apie meilę.

Eugenijus de Rastinjakas buvo grynai pietietiško veido: oda balta, plaukai tamsūs, akys mėlynos. Jo išvaizda, manieros, įprasta laikysena rodė, kad yra kilęs iš taurios šeimos ir iš namų auklėjimo gavęs tik gero skonio tradicijas. Nors jis ir taupė drapaną, nors šiokiadieniais ir sudėvėdavo pernykščių metų drabužius, tačiau retkarčiais galėdavo pasirodyti apsirengęs taip, kaip dera elegantiškam jaunam vyrui. Paprastai jis dėvėdavo seną švarką, prastą liemenę, pigų, gerokai apsitrynusį ir tyčiomis studentų papročiu bet kaip užrištą juodą kaklaraištį, prie visko pritinkančias kelnes ir batus pakaltais puspadžiais.

Votrenas, keturiasdešimties metų vyriškis dažytomis žandenomis, buvo tarpinė grandis tarp šių dviejų ir visų kitų gyventojų. Jis buvo iš tų žmonių, apie kuriuos sakoma: „Tai bent vyras!“ Pečiai platūs, krūtinė stati, raumeningas, rankos stambios, keturkampės, ant pirštų tankūs šviesiai rudų gyvaplaukių kuokštai. Jo veidas buvo prieš laiką išvagotas raukšlių, o griežti bruožai nesiderino su jo švelnia ir įtaikia elgsena. O baritonas, taip tinkąs prie jo šiurkštoko linksnumo, nebuvo nemalonus. Votrenas buvo paslaugus ir mėgdavo pajuokauti. Jei kartais namuose sugesdavo koks užraktas, jis

bemat jį išardydavo, sutaisydavo, patepdavo ir vėl atgal įdėdavo, sakydamas: „Apie tokius dalykus aš nusimanau.“ Beje, nusimanė jis apie viską: apie laivus, jūrą, Prancūziją, užsienius, apie visokius reikalus, žmones, įvykius, įstatymus, apie viešbučius ir kalėjimus. Jei kas imdavo per daug skųstis, tuoj pasiūlydavo savo paslaugas. Keletą kartų jis paskolino pinigų poniai Vokė ir kai kuriems gyventojams, o jo skolininkai verčiau būtų sutikę mirti, negu skolos negrąžinti: savotiškai gilus ir tvirtas Votreno žvilgsnis kėlė tokią baimę, kad jos negalėjo išsklaidyti nė išviršinis jo gerumas. Iš to, kaip jis nusispjaudavo, buvo numanu Votreną esant nesutrikdomą šaltakraujį, kuris neventų jokio nusikaltimo, jei tik patektų į keblią padėtį. Jo akis lyg rūstus teisėjas persmelkdavo kiaurai kiekvieną klausimą, kiekvieną sąžinę, kiekvieną jausmą. Jo paprotys buvo po pusryčių išeiti iš namų, grįžti pietų, išnykti visam vakarui ir pareiti apie vidurnaktį, pasinaudojant visrakčiu, kurį poniai Vokė buvo jam patikėjusi. Tik jis vienas galėjo džiaugtis šitokiu jos palankumu. Bet ir jis buvo jai labai geras, vadindavo *mamyte* ir kabinėdavo per pusiaują — ne per daug jos vertinamas meilikavimas! Geroji moterėlė manė, kad tai lengvas dalykas, o iš tikro tik vieno Votreno buvo tokios ilgos rankos, jog galėjo apkabinti šitokią sunkią storybę. Vienas Votreno būdo bruožas buvo tas, kad jis kas mėnuo mokėdavo lyg didelis ponas penkiolika frankų už kavą su degtine, kurią gerdavo desertui. Žmonės, ne tokie paviršutiniški, kaip tas jaunimas, pagautas Paryžiaus gyvenimo sukurių, arba kaip tie seniai, abejingi viskam, kas jų tie-

siogiai neliečia, būtų nesitenkinę dviprasmišku įspūdžiu, kur kėlė Votrenas. Jis žinodavo arba atspėdavo visų aplinkinių žmonių reikalus, betgi niekas negalėjo suprasti, ką galvoja ir veikia jis pats. Nors savo tariamu gerumu, nuolatinio paslaugumu ir linksmumu jis tarsi buvo atsitvėręs nuo kitų žmonių, vis dėlto dažnai nejučia atsiskleisdavo baisios jo charakterio gelmės. Iš kandžių sąmojų, vertų Juvenalio¹⁶, kuriais jis, sakytum, mėgavosi, išjuokdamas įstatymus, plakdamas aukštąją visuomenę ar iškeldamas jos vidinius prieštaravimus, dažnai būdavo galima numanyti, kad Votrenas giežia apmaudą ant visuomenės santvarkos ir kad jo gyvenimo gelmėse glūdi kažkokia rūpestingai saugoma paslaptis.

Panelė Tajfer, gal nė pati nesiznodama, kaip ją traukia vieno jėga, o antro gražumas, skyrė savo baugščius žvilgsnius, savo slaptas mintis čia keturių dešimčių metų vyrui, čia jaunam studentui; tik atrodė, kad nė vienas iš jų apie Viktoriną negalvoja, nors vieną gražią dieną likimas galėjo jai nusišypsoti ir paversti turtinga nuotaka. Antra vertus, nė vienos iš visų tų būtybių nesistengė patikrinti, ar kito pasakojamos bėdos yra tikros, ar pramanytos. Visi buvo kits kitam abejingi ir drauge kits kitu nepasitikėjo, nes jų visų padėtis buvo daugmaž vienoda. Jie žinojo, kad negali palengvinti vienas kito kančių, ir, jomis besiskųsdami, buvo jau iki dugno ištuštinę užuojautos taurę. Panašiai kaip vyras su žmona, pasenę begyvendami, jie nebeturėjo ką viens kitam besakyti. Užtai tarp jų nebebuvo nieko daugiau, kaip tik paviršutiniški santykiai, neteptų ratukų sukimasis. Visi jie galėjo ramiai pra-

eiti pro neregį gatvėje, nesijaudindami klausytis pasakojimo apie nelaimes, o mirtį laikyti išsilaisvinimu iš skurdo, kuris juos padarė abejingus baisiausiai agonijai. Laimingiausia iš tų nusivylusių būtybių buvo ponja Vokė, viešpataujanti šioje visiems prieinamoje prieglaudoje. Jai vienai tas mažas sodelis, kuris, nuniokotas kaitros ir šalčio, sausros ir drėgmės, palikdavo tuščias kaip tyrai, buvo miela giraitė. Jai vienai tas geltonas ir niūrus namas, atsiduodąs kontoros pelėsiais, atrodė žavingas. Tos kalėjimo vienutės priklausė jai. Ponja Vokė maitino tuos katorgininkus, nuteistus iki gyvos galvos, ji buvo jiems tikra valdžia, ir jie gerbė ją. Kurgi jie, vargšai, būtų gavę Paryžiuje už tokią kainą kaip ščia sveiką ir sotų maistą, tokius kambarius, kuriuose jie galėjo įsikurti, jei ir ne elegantiškai bei patogiai, tai bent švariai ir sveikai? Todėl jeigu ji ir kruviną skriaudą būtų padariusi, auka vis tiek ją būtų iškentusi nesiskųsdama.

Toks žmonių sambūris turėjo būti ir išties buvo panašus į mažą ištisą visuomenę. Tarp aštuoniolikos valgytojų buvo čia, kaip būna mokyklose, kaip būna diduomenėje, viena varginga, visų užguita būtybė, atpirkimo ožys, kurį nuolat plakė patyčių lietus. Antrųjų metų pradžioje Eugenijui de Rastinjakui ši žmogysta pasidarė reikšmingiausia iš visų tų, su kuriais jam buvo lemta gyventi dar dvejus metus. Tas atpirkimo ožys — tai buvęs makaronų fabrikantas, tėvas Gorijo, aplink kurio galvą dailininkas, kaip ir istorikas, sutelktų visą šio paveikslo šviesumą. Kaipgi atsitiko, kad panieka podraug su neapykanta, ujimas, sumišęs su pagaila, tokie

žiaurūs pasityčiojimai iš nelaimės užgriuvo ant seniausiojo gyventojų? Gal jis davė tam dingstį kokiomis juokingomis būdo ypatybėmis ir keistybėmis, kurioms žmonės mažiau atleidūs kaip ydoms? Šie klausimai liečia daug socialinių neteisybių. Galimas daiktas, pati žmogaus prigimtis yra linkusi krauti viską tam, kas viską neša — ar iš tikro nusižeminimo, ar iš silpnumo, ar iš abejingumo. Argi mes visi nemėgstame išbandyti savo jėgas kitų žmonių ar daiktų sąskaita? Pats niekingiausias padaras, gatvės vaikėzas, skambina per šalčius prie kiekvienų durų arba repečkojasi užrašyti savo vardo ant švaraus paminklo.

Tėvas Gorijo, bemaž šešiasdešimt devynerių metų senis, įsikūrė pas ponią Vokė 1813 metais, metęs savo verslą. Pradžioje jis buvo išsinuomojęs butą, kur paskiau gyveno ponias Kutius, ir mokėjo tūkstantį du šimtus frankų per metus kaip žmogus, kuriam penki luidorai daugiau ar mažiau būtų niekniekis. Ponia Vokė naujai įrengė tris to buto kambarius už gautus iš anksto pinigus, kurių, reikia manyti, pakako prastiems įtaisymams — geltono perkelio užuolaidoms, poliruotiems krėslams, apmuštiems pliušu, keliems gvašu tapytiems paveikslams ir apmušalų popieriui, kurį atsisakė imti priemiesčio smuklės. Galbūt dėl to, kad tėvas Gorijo, anuo metu pagarbiai tebevadinamas ponu Gorijo, rodė tokį nerūpestingą dosnumą ir leidosi plėšiamas, apie jį ir susidarė nuomonė, kad jis — kvailys, nemokąs savo reikalų tvarkyti. Atvykdamas Gorijo atsigabeno daug drabužių, apsirūpinęs puikiai kaip pirklys, kuriam nėra ko sau šykštėti

pasitraukiant iš verslo. Ponia Vokė negalėjo atsigėrėti aštuoniolika olandiškos drobės marškinių, kurių dailumas buvo dar ryškesnis, nes makaronų fabrikantas prie kietos krūtinės nešiodavo du grandinėle sujungtus segtukus su dideliais deimantais. Paprastai jis vilkėdavo mėlyna eilute ir kasdien keičiama balta pikine liemene, po kuria liumpsejo didokas kriaušės formos pilvas, krutindamas storą aukso grandinėle, apkabinėtą karuliais. Jo tabokinėje, irgi auksinėje, buvo medalionas, pilnas garbanėlių, tartum liudijusių apie jo meilės nuotykius. Kai šeimininkė apšaukė jį *širdžių ėdiku*, jo lūpas išlenkė smagi šypsena — pakudenta mat buvo miesčionio savimeilė. Jo spintose pridėliota daugybė sidabrinių indų, likusių iš jo apyvokos. Žibančiom akim našlė mielai padėjo išpakuoti ir sudėlioti samčius, šaukštus, peilius ir šakutes, aliejines, padažines, kelis padėklus, paaukuotus stalo rykus ir daug kitokių gražesnių bei prastesnių daiktų, gerokai sveriančių, su kuriais tėvas Gorijo nenorėjo skirtis. Tos dovanos jam primenančios iškilmingas jo šeimos gyvenimo dienas.

— Šitie, — tarė jis poniai Vokė, čiupinėdamas vieną padėklą ir mažutį indelį, ant kurio dangtelio atvaizduoti du besibučiuoją balandėliai, — yra pirmoji mano žmonos dovana per tuoktuvių metines. Geroji mano vargšėlė! Jiems nupirkti ji paaukėjo visas savo mergautines santaupas. Žinote, ponia, aš bemeilyčiau draskyti žemę nagais, negu su jais skirtis. Dievui dėkui, galėsiu gerti kavą iš šito puodelio kiekvieną rytą, kol baigsiu savo dienas. Neturiu kuo skųstis, man užteks duonelės ilgam.